

Oikeudenmukaisuus filosofisena käsitteenä

Studia Generalia Argumenta luento 21.10. 2015

Kaisa Herne

Käsityksemme oikeudenmukaisuudesta

- Meillä kaikilla on käsitys siitä, mitä oikeudenmukaisuus on
- Erityisesti reagoimme siihen, jos itseä kohdellaan epäoikeudenmukaisesti
- Myös muut kädelliset reagoivat tähän

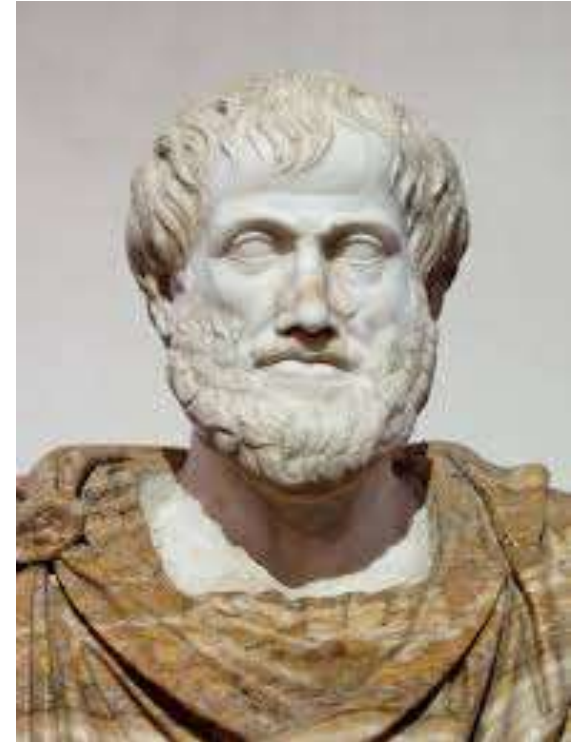
Käsityksemme oikeudenmukaisuudesta

- Pienetkin lapset reagoivat epäoikeudenmukaisuuteen
- Oikeudenmukaisuuden taju kehittyy iän myötä
- Hyvin pienet lapset pitävät huolen siitä, että asiat jaetaan tasan
- Kouluikäiset osaavat jo vaatia tarpeen tai ansion huomioon ottamista

Mitä oikeudenmukaisuus on?

- Oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate (Aristoteles)
 - Samanlaisia tapauksia kohdeltava samoin, erilaisia tapauksia eri tavalla
 - Helposti hyväksyttävä, mutta ei kerro vielä paljon mitään oikeudenmukaisuuden sisällöstä

Mitä oikeudenmukaisuus on?

- Oikeudenmukainen jako voidaan suorittaa erilaisten kriteerien mukaan
 - Tasa-arvo, ansio, tarve
- Kriteereitä voidaan soveltaa eri tilanteissa
 - Tasa-arvo sopii äänivallan jakamiseen
 - Ansio laulukilpailuun
 - Tarve toimeentulotukeen

Mitä oikeudenmukaisuus *ei* ole?

- Oikeudenmukaisuus ei ole sama asia kuin moraali
 - Moraali: mikä on oikein/väärin/hyvää/pahaa?
 - Oikeudenmukaisuus osa moraalijärjestelmää
 - Moraali koskee tavallisesti yksilöitä, (sosiaalinen) oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisia instituutioita

Mitä oikeudenmukaisuus *ei* ole?

- Oikeudenmukaisuus ei ole lainmukaisuutta
 - Lainmukaisuus tarkoittaa säädetyin lain noudattamista, mutta lait voivat olla epäoikeudenmukaisia

Mitä oikeudenmukaisuus *ei* ole?

- Oikeudenmukaisuus ei ole armollisuutta tai inhimillisyyttä
- Oikeudenmukaisuus voi johtaa epäinhimilliseen lopputulokseen
- Oikeudenmukaisesti järjestetty yhteiskunta ei voi olla raaka tai epäinhimillinen

Oikeudenmukaisuus filosofisena käsitteenä

- Yhteiskuntafilosofia
- Oikeudenmukaisuusteoriat ovat *normatiivisia* teorioita
 - Vastaavat kysymykseen, miten asioiden *pitäisi* olla
 - Argumenttien perustelut tärkeitä

Oikeudenmukaisuuden lajit

- Sosiaalinen oikeudenmukaisuus
 - Tarkastelee yhteiskunnan perusinstituutioiden oikeudenmukaisuutta
- Distributiivinen oikeudenmukaisuus
 - Tarkastelee hyötyjen ja haittojen jakamista
 - Erotetaan *retributiivisesta* ja *proseduraalisesta* oikeudenmukaisuudesta

Keskeisiä käsitteitä

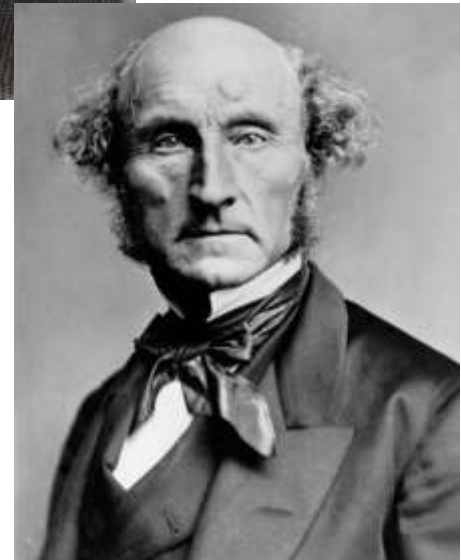
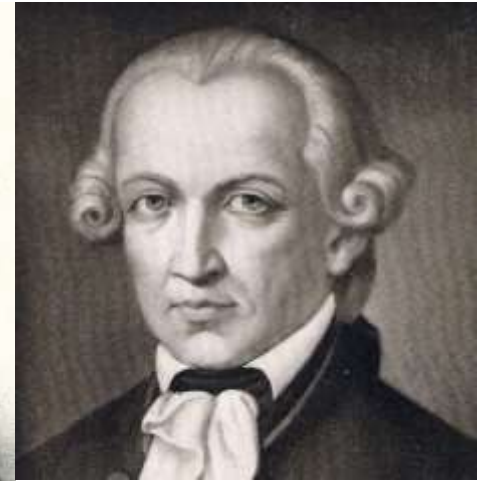
- *Tasa-arvo*: yksilöiden yhdenvertainen kohtelu
- *Vapaus/liberalismi*: ihmiset ovat vapaita itse päättämään siitä, mitä pitävät hyvänä/arvokkaana
- *Pluralismi*: ihmisillä on erilaisia päämääriä
- *Hyvinvointi*: yleensä ymmärretään laajemmin kuin aineellinen hyvinvointi
- *Puolueettomuus (impartiality)*: moraalisia argumentteja ei voi perustella vetoamalla omaan tai ryhmäintressiin

Mitä on puolueettomuus?

- Vrt. havaintojen objektiivisuus
 - Objektiiviset havainnot eivät riipu tarkastelijan sijainnista
- Edellytetään usein reaalimaailman toimijoilta
 - Esim. tuomarit, lautamiehet, erotuomarit, virantäytöstä vastaavat

Puolueettomuus eettisissä teorioissa

- Adam Smith, Immanuel Kant, John Stuart Mill
- ”yleisen käsityksen mukaan on oikeudenmukaisuuden vastaista olla puolueellinen; suosia yhtä ihmistä tai asettaa hänet muihin nähden etusijalle sellaisissa asioissa, joihin tällainen suosiminen ei sovellu.” (Mill 1861/2000, 70)

Puolueettomuus eettisissä teorioissa

- Monille teoreetikoille ei ole niinkään tärkeää esittää jotain oikeudenmukaisen yhteiskunnan kuvausta tai oikeudenmukaisuusperiaatteita, vaan kuvata, miten meidän pitäisi ajatella oikeudenmukaisuutta
- Millaista eettinen pohdinta on?

Puolueeton oikeudenmukaisuus

- Puolueettomuus määrittelee ihanteen, johon oikeudenmukaisuutta koskevien arviointien tulisi perustua
- Argumentoinnin apuväline, osoittaa millaiset periaatteet *tulisivat valituiksi* puolueettomassa valintatilanteessa
- Ei kuvaa asioiden tilaa todellisuudessa

Puolueeton oikeudenmukaisuus

- Oikeudenmukaisuutta koskeva puolueeton arvio on riippumaton arvioitsijan omasta näkökulmasta
- Se ei riipu siitä, onko arvioitsija rikas vai köyhä, nainen vai mies, syntyperäinen suomalainen vai maahanmuuttaja, jne.
- Edellyttää tietyn asian tarkastelua kaikista mahdollisista näkökulmista

© Original Artist
Reproduction rights obtainable from
www.CartoonStock.com

search ID: dcm468

**"We're looking for impartial people
who think the way we do."**

Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria

- John Rawls (1921 –2002)
- Amerikkalainen filosofi
- Harvardin yliopiston professori
- *A Theory of Justice* (1971)
 - *Oikeudenmukaisuusteoria* (suom. 1988)
- *Political Liberalism* (1993)

- Miten oikeudenmukainen yhteiskunta pitäisi järjestää?
- Sopimusteoreettinen perinne
 - Millaisen sopimuksen tietynlaisessa alkutilanteessa olevat ihmiset *olisivat valinneet* yksimielisesti
 - Ei historiallisen prosessin kuvaus, vaan *perustelun apuväline*
 - Rawls: jos hyväksyy alkutilanteen kuvauksen, on myös hyväksyttävä siinä valittavat periaatteet

Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteet

- *Ensimmäinen periaate*
 - Jokaisella ihmisellä on oltava yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen yhtäläisten perusvapauksien kokonaisjärjestelmään, joka on yhdistettävissä jokaista koskevaan samanlaiseen vapauden järjestelmään.

Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteet

- *Toinen periaate*
 - Sosiaaliset ja taloudelliset eriarvoisuudet on järjestettävä niin, että ne sekä
 - a) liittyvät virkoihin ja asemiin, jotka ovat kaikille avoimia mahdollisuuksien reilun yhtäläisyyden ehdoilla, että
 - b) tuottavat huonoimmassa asemassa oleville suurimman mahdollisen hyödyn (*eroperiaate*) .

Rawlsin alkutilanne

- *Kuvitteellinen* alkutilanne, ei historiallinen tosiasia
- Sopimuksen teko *tietämättömyyden verhon* takana
- Sopijapuolet ovat *rationaalisia* ja keskenään *tasa-arvoisia*

Rawlsin alkutilanne

- Alkutilanteessa sovitaan perushyödykkeiden jakamisesta
- Perushyödykkeet = hyödykkeitä, joita kaikki rationaaliset ihmiset, omista erityispiirteistään riippumatta, haluavat ja tarvitsevat
 - Perusvapaudet ja –oikeudet, mahdollisuudet, tulot ja varallisuus, itsekunnioituksen sosiaalinen perusta
 - Perushyödykkeet tarjoavat voimavaroja hyvän elämän viettämiseen riippumatta siitä, mitä kukin yksilö pitää hyvänä elämänä

Viivi ja Wagner. Juba Tuomola

Tietämättömyyden verho

- Tietämättömyyden verhon takana sopijaosapuolet
 - *Eivät* tunne tosiasioita, jotka erottavat heidät toisistaan
 - Tuntevat kaikki yleiset tosiasiat, tietävät tavoittelevansa perushyödykkeitä
- Tietämättömyyden verho luo *puolueettoman* valintatilanteen

Tietämättömyyden verho

- Reilu menettelytapa, joka tekee mahdolltomaksi sopia epäoikeudenmukaisista periaatteista
- Takaa, että sovitut periaatteet ovat oikeudenmukaisia, koska sen takana kukaan sopijapuolista ei voi räätälöidä periaatteita itselleen edullisiksi

Miksi eroperiaate?

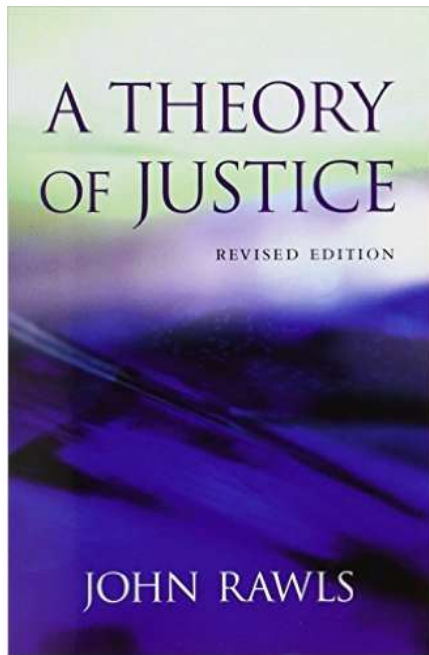
- Sopiijaosapuolet ovat eniten kiinnostuneita kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten tilanteesta, koska
 - Asiantiloihin voi liittyä hyvin vakavia ja kauaskantoisia haittoja
 - Päätökset lasten, lastenlasten jne. puolesta

Tulojen ja sosiaalisten asemien jakautuminen

- Ei täysin tasainen
- Tuloerot sallitaan, kunhan ne hyödyttävät kaikkein heikoimmassa asemassa olevia
- Tulonjaon erot hyväksytään, jos ne kannustavat ponnisteluun ja yritteliäisyyteen, joka hyödyttää kaikkia

Rawlsin kritiikki

- Teoriaa arvosteltu monin eri tavoin
 - Argumentin uskottavuus
 - Teorian johtopäätökset
- Myös kriitikot yleensä tunnustavat Rawlsin merkityksen
 - *Oikeudenmukaisuusteoria* on syvälinen, terävä, laaja-alainen, järjestelmällinen poliittista ja moraalifilosofiaa käsittelevä työ, jonka kaltaista ei ole nähty sitten John Stuart Millin kirjoitusten, jos silloinkaan. (Nozick 1974, 183)

Kiitos!

